

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/200892>

Please be advised that this information was generated on 2019-02-16 and may be subject to change.

NIJMEGEN SOCIOLOGY OF LAW WORKING PAPERS SERIES

2008/06

Ashley Terlouw

Schijn en wezen in de zittingszaal
Streven naar diversiteit bij de
samenstelling van de meervoudige
kamer?

The Institute for Sociology of Law is part of the Law Faculty of the Radboud University Nijmegen. It has a long tradition of empirical research in the area of law and society. Special focuses are the legal professions, food safety regulation, migration law and anti-discrimination law. The researchers at the Institute have different disciplinary backgrounds (including law, sociology, anthropology, development studies, Middle Eastern studies) and much of their research is interdisciplinary.

The Nijmegen Sociology of Law Working Paper Series provides a vehicle for staff members, PhD students and fellows to rapidly disseminate their research results.

ISSN   2212-7844

Nijmegen Sociology of Law Working Papers Series 2008/06

Radboud University Nijmegen
Faculty of Law
Institute for Sociology of Law
P.O. Box 9049
6500 KK Nijmegen
The Netherlands

Editors   Dr. ir. Tetty Havinga, t.havinga@jur.ru.nl
Friso Kulk MA LLM
Dr. Anita Böcker

Lay-out   Hannie van de Put

Cover photo   Erik van 't Hullenaar

© 2008, Ashley Terlouw

url: www.ru.nl/rechten/SociologyofLawWorkingPapers

SCHIJN EN WEZEN IN DE ZITTINGENZAAL STREVEN NAAR DIVERSITEIT BIJ DE SAMENSTELLING VAN DE MEERVOUDIGE KAMER?

Ashley Terlouw*

*'It is just awful when a woman goes into a courtroom and everybody she sees, from the judge down to the clerk, is male. The same is true for blacks who go into courts and see all whites. It's disheartening. Diversity promotes fairness and the feeling that everybody will be treated fairly.'*¹

INTRODUCTIE

Als een man bij de Commissie Gelijke Behandeling (CGB) klaagt over een voorkeursbeleid voor vrouwen bij de politie kan zich bij het samenstellen van de meervoudige kamer de vraag voordoen of het wenselijk is dat tenminste één van de drie commissieleden man is. Daartegen pleit dat commissieleden net als rechters onpartijdig horen te zijn en hun geslacht dus niet ter zake doet. Toch is de vraag legitiem of een divers samengestelde kamer de voorkeur verdient. Immers, zal de man als hij door drie witte vrouwen in het ongelijk is gesteld niet het gevoel hebben dat de samenstelling van de meervoudige kamer in zijn nadeel is geweest; zal het oordeel misschien acceptabeler voor hem zijn als het is gegeven door een kamer waarin hij zichzelf vertegenwoordigd ziet?

Speciaal voor Kees Groenendijk, vanwege zijn nieuwsgierigheid naar wat rechters beweegt en omdat hij geniet van diversiteit, verrichtte ik een klein verkennend onderzoek onder Nederlandse rechters naar hun visie op toedeling van zaken.² Onder toedeling van zaken versta ik: de koppeling van een dossier aan een of meer rechters. Met blinde toedeling bedoel ik dat zaken at random aan rechters worden toegedeeld en vice versa.³

---

* Met dank aan Marjolein van den Brink, Eric Heijs en Leny de Groot-van Leeuwen voor hun nuttige suggesties. a.terlouw@jur.ru.nl.

1 Damon J. Keith, 'The front line', in: Linn Washington, *Black Judges on Justice*, New York: The new press 1994, p. 123-124.

2 Buiten beschouwing blijft de vraag of de CGB, gezien haar specifieke taak en het niet bindende karakter van haar oordelen, zich wat betreft toedelingskwesaties wel aan de rechtspraak moet spiegelen.

3 Met blinde toedeling is volgens mijn definitie niet in strijd dat bepaalde zaken zijn geconcentreerd bij bepaalde gerechten en binnen gerechten bij bepaalde gespecialiseerde kamers of sectoren. Indien vervolgens binnen die gerechten of eenheden de toewijzing at random plaatsvindt, is sprake van blinde toedeling.

Onderzoek naar toedelingsvragen is niet nieuw. Langbroek en Fabri hebben recent een rechtsvergelijkend onderzoek aan de problematiek gewijd.⁴ Anders dan Langbroek en Fabri, zal ik echter niet beschrijven op welke wijze in Nederland dossiers aan rechters worden gekoppeld. Deze bijdrage gaat met name over de vraag of Nederlandse rechters het van belang vinden dat meervoudige kamers divers zijn samengesteld en in het bijzonder of zij vinden dat bij de toedeling rekening mag of moet worden gehouden met ras of geslacht van de rechter.

Uit het onderzoek van Langbroek en Fabri blijkt dat toedeling soms is gebaseerd op toeval (zaaknummer, alfabetische volgorde of voorletter gedaagde), maar dat er vaker bewuste overwegingen gerelateerd aan het dossier aan ten grondslag liggen waarbij geschiktheid van de rechter een belangrijk criterium vormt.⁵ In de bewuste overwegingen die Langbroek en Fabri noemen, komt streven naar diversiteit van de meervoudige kamer niet voor.⁶

Wel is er een toenemende roep om diversiteit binnen de rechterlijke macht. Het gaat dan om diversiteit in de zin van descriptieve representatie.⁷ Rechters zijn geen volksvertegenwoordigers, maar de gedachte dat de rechterlijke macht zoveel mogelijk een afspiegeling moet zijn van de Nederlandse bevolking wint veld.⁸

Het pleidooi voor meer allochtone rechters en voor betere doorstroming van vrouwelijke rechters naar hogere functies binnen de rechterlijke macht vloeit voort uit de gedachte dat descriptieve representatie in de rechterlijke

---

4 M. Fabri & Ph.M. Langbroek, *The right judge for Each Case. A study of case assignment and impartiality in six European judiciaries*, Antwerp/Oxford: Intersentia 2007, en M. Fabri & Ph.M. Langbroek, 'Toedeling van zaken binnen het gerecht: regels en praktijk in vijf Europese landen en in Nederland.', *Rechtstreeks* 2006, nr. 2.

5 M. Fabri & Ph.M. Langbroek, 'Toedeling van zaken binnen het gerecht: regels en praktijk in vijf Europese landen en in Nederland.', *Rechtstreeks* 2006, nr. 2, p. 46.

6 Vgl. M.A. Loth, die het aannemelijk acht dat meer diversiteit leidt tot betere rechtspraak. 'Het vergroot de collectieve ervaring, kennis en kunde, en draagt bij tot een grotere pluriformiteit in de rechterlijke macht waarin een veelheid aan perspectieven tot gelding komt. Vooral dat laatste is belangrijk, omdat het de discussie aanwakkert en al te gemakkelijke gelijkgezindheid voorkomt.' M.A. Loth, 'Waarom meer diversiteit tot betere rechtspraak leidt. Over recht, cultuur, en twee intrigerende denkers', in: *Mijnheer de voorzitter, Liber Amicorum A.H. van Delden*, Den Haag: Boom uitgevers 2007, p. 112.

7 Vgl. B.P. Sloot, 'Moeten rechters lijken op de Nederlandse bevolking?', *Trema* 2004, nr. 2, p. 49-62. Het begrip 'descriptieve representatie' is ontleend aan H.F. Pitkin, *The Concept of Representation*, Berkely, California: University of California Press 1967, p. 60 e.v. Van descriptieve representatie binnen de rechterlijke macht is sprake indien de rechterlijke macht een afspiegeling vormt van de bevolking.

8 A.G.M. Böcker & L.E. de Groot-van Leeuwen, 'Meer van minder in de rechtspraak: over toetredingskansen van etnische minderheden', *Rechtstreeks* 2005, 4/2005, p. 7 en M. de Rooij, 'A woman is the judge, 60 jaar vrouwelijke rechters in Nederland', *NJB* 2007, nr. 39, p. 2474-2481. Vgl. tevens CGB 22 juni 2001 oordeel 2001-53, Overweging 4.11: '(...) Tevens is het een feit van algemene bekendheid dat men van overheidswege ernaar streeft de rechterlijke macht qua samenstelling zoveel mogelijk een afspiegeling van de samenleving te doen zijn (...).'

macht wenselijk is.⁹ Böcker en De Groot-van Leeuwen wijzen bijvoorbeeld op onderzoek waaruit blijkt dat het vertrouwen in de wetgevende macht bij zowel mannen als vrouwen toeneemt als vrouwen min of meer evenredig zijn vertegenwoordigd.¹⁰ Volgens hen is het niet zozeer de inhoud van de rechtspraak, maar het vertrouwen erin door beeldvorming en de symbolische werking van descriptieve representatie, dat gunstig wordt beïnvloed.

Betekent dit dan ook dat het nodig of wenselijk is om, indien mogelijk, bij de toedeling van zaken met uiterlijke kenmerken van rechters rekening te houden en meervoudige kamers zoveel mogelijk divers samen te stellen? En hoe denken rechters daar zelf over?

EEN VERKENNEND ONDERZOEK

Om deze vragen te beantwoorden heb ik een verkennend onderzoek verricht onder 26 rechters. Justitiabelen en burgers zullen de vraag mogelijk anders beantwoorden en uit hun antwoorden kan ongetwijfeld beter worden afgeleid wat de invloed is van diversiteit van de meervoudige kamer op hun vertrouwen in de rechtspraak. Toch ben ik bij rechters te rade gegaan, mede omdat zij waarnemen hoe justitiabelen reageren op divers- of juist eenzijdig samengestelde kamers en omdat zij invloed hebben op de beslissing over toedeling.

Het onderzoek is geconcentreerd op de kenmerken ras en geslacht omdat het door de gelijkebehandelingswetgeving beschermde kenmerken zijn die a) zichtbaar zijn, b) in principe niet kunnen worden afgelegd en c) mensen tot een herkenbare groep doen behoren. Verder bestaat bij het streven naar descriptieve representatie door de rechterlijke macht met name aandacht voor ras en geslacht. Dat wil overigens niet zeggen dat dezelfde vraag niet ook zou kunnen worden gesteld met betrekking tot seksuele voorkeur, godsdienst, leeftijd etc., maar daarbij spelen andere complicerende factoren die ik, gezien de beperkte omvang van deze bijdrage, buiten beschouwing moet laten.

De 26 rechters die aan het onderzoek hebben deelgenomen spreken recht binnen 20 verschillende rechterlijke instanties.¹¹ De respondenten zijn als volgt geselecteerd. Ik heb via de Raad voor de Rechtspraak en bevriende rechters, respondenten benaderd, waarbij het enige selectie criterium diversiteit was. Dat wil in dit geval zeggen dat de respondenten zoveel mogelijk afkomstig moesten zijn uit verschillende gerechten en sectoren. Vier van hen zijn werkzaam bij hoogste instanties (ABRvS, CBb, CRvB en HR), de overige 22 zijn eer-

---

9 In 2006 was 48% van de rechters vrouw, maar in de categorie president is dit slechts 15%. Bij de hoogste rechters is het percentage nog aanmerkelijk lager. Vgl. *Jaarverslag Raad voor de rechtspraak 2006* en M. de Rooij, o.c., noot 8, p. 2476 en 2478.

10 A.G.M. Böcker & L.E. de Groot-van Leeuwen, o.c., noot 8, p. 55, noot 56: verwijzend naar L.A. Schwindt-Bayer & W. Mishler, 2005.

11 Ik gebruik het woord rechter ook voor staatsraden en raadsheren. Met M. de Rooij, o.c., noot 8, p. 2480, ben ik van mening dat het woord raadsheer moet worden vervangen door het gender-neutrale woord rechter.

stelingsrechters waaronder vier rechter-plaatsvervangers. Onder de respondenten zijn dertien bestuursrechters (waarvan vijf vreemdelingenrechters), tien strafrechters en drie civiele rechters. Van de rechter-plaatsvervangers zijn er drie werkzaam bij de CGB. Geheel toevallig zijn dertien van mijn respondenten vrouw en dertien man. Drie respondenten hebben een donkere huidskleur. Er is slechts een verkenning van standpunten en visies van rechters beoogd en geen representatief onderzoek. Met dertien respondenten heb ik op basis van een vragenlijst een open interview gehouden, de dertien anderen hebben de vragen schriftelijk beantwoord.

De meeste respondenten hadden zelf geen verantwoordelijkheid voor of taak bij de toedeling van dossiers, maar uit de interviews bleek een aantal van hen daarbij in sommige gevallen toch een rol te spelen, bijvoorbeeld bij het samenstellen van meervoudige kamers.

De vragen aan de respondenten hadden betrekking op de wijze waarop toedeling plaatsvindt binnen hun gerecht en hun visie daarop. Daarnaast heb ik een aantal situaties voorgelegd met de vraag of zij daarin reden zagen om bij de toedeling rekening te houden met het geslacht of ras van de rechter.

VOLLEDIG BLIND IS ON-NEDERLANDS

Mijn onderzoek bevestigde de bevinding van Langbroek en Fabri dat bij de meeste gerechten bij toedeling rekening wordt gehouden met enerzijds ervaring, status, deskundigheid en opleiding van de rechter (zowel al bestaand als te ontwikkelen) en anderzijds organisatorische en efficiëntie redenen.

Van de 26 respondenten vonden vijf het niet nodig of zelfs ongewenst dat toedeling blind plaatsvindt en twee deden hierover geen duidelijke uitspraken.

‘Het is on-Nederlands, om niet te denken bij de toedeling van zaken en gewoon alle consequenties ervan voor lief te nemen bijvoorbeeld toedeling van een zaak aan een rechter die absoluut geen verstand heeft van de betreffende materie’,

aldus een respondent. Van blind toedelen is volgens hem binnen zijn instantie dan ook geen sprake. De gedachte dat dit wenselijk zou zijn, komt naar zijn mening voort uit een fundamenteel wantrouwen in de rechterlijke macht, uit de gedachte dat er anders wordt gemanipuleerd, terwijl elke rechter geselecteerd, opgeleid en beëdigd is op basis van onafhankelijkheid en integriteit. Hiertegenover stond de reactie van een ander, die juist meende dat het in Nederland – anders dan in Duitsland en Italië waar veel belang wordt gehecht aan het recht op ‘de natuurlijke rechter’ – ‘heel praktisch’ gaat. ‘We denken daarover niet al te veel na en laten gewoon de tombola draaien.’ Beide respondenten hebben een managementfunctie; het verschil in hun antwoorden zou te maken kunnen hebben met de instantie waar zij werkzaam zijn, de eerste is

president van een rechtbank, de tweede is rechter bij een hoogste rechterlijke instantie.

Overigens waren ook de meeste respondenten die voorstander zijn van blinde toedeling van mening dat op dit beginsel uitzonderingen bestaan en moeten bestaan. Van de 26 respondenten waren er 22 voorstander van rekening houden met deskundigheid en ervaring. Het voornaamste argument dat zij noemden was het belang van de kwaliteit van de rechtspraak.

Interessant om te vermelden is dat onder de vijf respondenten die blinde toedeling niet nodig of ongewenst vonden, de twee presidenten waren die ik heb geïnterviewd, één van de drie sectorvoorzitters en één vice-president die binnen zijn sector verantwoordelijk was voor het 'kwaliteitsmanagement'. Bij een nader onderzoek is het wellicht interessant om na te gaan of de plaats in de hiërarchie binnen de gerechten en de organisatorische taken die de rechter heeft zijn mening over toedelingskwesties beïnvloeden.¹²

Sommige gerechten hebben afspraken over toedeling in een reglement neergelegd. Een aantal respondenten gaf me een afschrift van het reglement of verwees me naar 'rechtspraak.nl' of naar de Raad voor de rechtspraak. De hoofdlijn van de reglementen komt overeen met de hierboven genoemde bevinding van Langbroek en Fabri, dat toedeling soms *at random* plaatsvindt, maar dat in de meeste gevallen aan de hand van het dossier wordt gezocht naar de meest geschikte rechter qua ervaring, status en deskundigheid.¹³ Terwijl hierbij ook aan de zaak verbonden factoren kunnen meewegen zoals mega-karakter, media-aandacht, financieel belang, principiële karakter en complexiteit.

GESLACHT ALS FACTOR BIJ TOEDELING

Over de rol van het geslacht van de rechter bij de toedeling heb ik de respondenten twee casusposities voorgelegd. De eerste casus betreft een verkrachtingszaak waarin een advocaat verzoekt om een vrouwelijke rechter of een gemengde meervoudige kamer. De tweede casus betreft de vraag of een universiteit een voorkeursbeleid voor mannelijke geneeskundestudenten mag voeren. In beide gevallen was de vraag aan de respondenten of zij voorstander zijn van een gemengde meervoudige kamer.

Alle respondenten zouden elk verzoek van een advocaat omtrent toedeling afwijzen. Unaniem waren de respondenten van mening dat 'een dergelijke vorm van *forumshopping* op verzoek van de advocaat óf OvJ (óf andere procespartij)' hoe dan ook nooit mag worden gehonoreerd. Slechts één respondent hield hierbij nog een slag om de arm:

---

12 Van de 26 respondenten hadden er zes een managementfunctie.

13 Bijvoorbeeld: Lokaal beleid rechtbank Utrecht – Meervoudige afdoening van zaken 2-4-2007; Reglement verdeling zaken CBB; 'Wijze van toedeling van zaken aan rechters in de strafsector' rechtbank Haarlem.

‘tenzij de advocaat zou onderbouwen dat en waarom berechting door mannelijke rechters – in deze rechtbank – noodzakelijkerwijs tekort zou schieten (...). Maar die onderbouwing zou ook in dergelijke gevallen ter openbare zitting moeten plaatsvinden – zodat ook de OvJ zich over het verzoek kan uitlaten. Gebeurt dat niet, dan zou door middel van een soort achterkamertjespolitiek impliciet worden toegegeven dat de mannelijke rechters in deze rechtbank niet voor een (vitaal) deel van hun taak zijn berekend.’

Over de vraag of een gemengde kamer wenselijk is in een verkrachtingszaak, zonder dat hierom door een van de procespartijen is verzocht, dachten de respondenten verschillend. De meesten, 18 respondenten, waren uitgesproken tegen elke wijze van meewegen van het geslacht van de rechter bij de toewijzing van de verkrachtingszaak. *‘Het veronderstelt dat vrouwelijke rechters anders oordelen dan mannelijke.’*

Daar tegenover stonden zes respondenten (drie mannen en drie vrouwen) die in een verkrachtingszaak bij voorkeur naar een gemengde kamer zouden streven. Twee respondenten twijfelden. In de casus omtrent het voorkeursbeleid voor mannelijke geneeskundestudenten waren zestien respondenten tegen meewegen van het geslacht, acht respondenten waren voor (vier mannen en vier vrouwen) en twee rechters twijfelden.

Eén van de voorstanders van een gemengd samengestelde kamer was van mening dat er in het algemeen, ongeacht het soort zaken, iets voor te zeggen valt om de meervoudige kamer qua geslacht divers samen te stellen. Een andere respondent schreef

‘Bij ons wordt in gevallen van seksuele intimidatie, pornogedoe e.d. of bij een zaak waar gelijke behandeling m/v speelt bij de instructie de opmerking geplaatst “liefst gemengde samenstelling”.’

De voorstanders van een gemengde kamer en de twijfelaars noemden drie soorten argumenten. Ten eerste het vertrouwen in de rechtspraak in het algemeen. Ten tweede de procedurele rechtvaardigheid en de acceptatie van het oordeel door de dader of het slachtoffer. Ten derde de mogelijkheid dat vrouwelijke en mannelijke rechters wel degelijk verschillend oordelen, met name in de verkrachtingszaak. Een van de voorstanders van een gemengde kamer was zelfs voorstander van een interne indelingsregel inhoudend dat een meervoudige kamer in een verkrachtingszaak altijd gemengd is samengesteld.

‘Niet omdat ik zou denken dat een uitsluitend mannelijke zittingskamer een verkrachtingszaak niet goed zou kunnen behandelen, maar om verwijten en argumenten in deze sfeer op voorhand te voorkomen.’

Een ander reageerde als volgt:

‘Bij ons heeft het nooit gespeeld mannen of vrouwen of zo hoor, maar ik vind het zelf prettig om als ik drie rechters zie, niet alleen maar drie mannen of drie vrouwen te zien. Als je alleen maar drie vrouwen ziet, is dat toch wat eenzijdig (...) met name voor de beeldvorming naar buiten, vind ik het belangrijk dat er een gemengde samenstelling is als dat mogelijk is, maar niet omdat ik denk dat mannen en vrouwen anders zouden beslissen want de professie en de wet en de toepassing van de wet, ik denk dat mannen en vrouwen daar wel hetzelfde tegenover staan uiteindelijk. Maar je leest soms dat, het vertrouwen in de kwaliteit van de rechtspraak zou afnemen als er alleen maar vrouwen zouden zijn. Dat vind ik zelf helemaal niet waar, maar je hebt er wel rekening mee te houden dat dat in de beeldvorming speelt.’

Een respondent vond zowel beeldvorming als de inhoudelijke beoordeling van belang:

‘We hebben wel eens alleen vrouwen mk’s of alleen mannen mk’s en dan denk ik eigenlijk dat is een beetje raar, dat is niet zo oké, je moet het een beetje mixen. Heb je een verkrachtingszaak, doe dan een vrouw en twee mannen of twee vrouwen en een man. Ik denk dat het voor het beeld heel belangrijk is maar voor de beoordeling kan het ook uitmaken. Een vrouw zal zich toch ietsje makkelijker misschien erin kunnen verplaatsen als het gaat om een vrouw die is verkracht.’

Een andere respondent reageerde als volgt:

‘Ja, als je het nou specifiek over strafzaken hebt waar natuurlijk toch het slachtoffer ter zitting een steeds belangrijker rol krijgt toebedeeld, is het vanuit dat perspectief toch goed wanneer een delict zo sterk te maken heeft met het geslacht dat dan in ieder geval ook in de kamer een vrouw zit. Ik kan me voorstellen dat zo iemand zich wel heel goed in het slachtoffer verplaatsen kan, misschien beter.’

In de zaak over het voorkeursbeleid wees een van de respondenten op het belang van acceptatie:

‘Zo’n mannelijke student staat misschien in de kroeg na zo’n zitting (...) en die zal daar natuurlijk toch zeggen, er komen daar alleen maar vrou-

wen, wat moet ik daar nou mee.¹⁴ Dus daar waar het gaat om het beeld naar buiten toe en de mate waarin dat misschien toch de acceptatiegraad beïnvloedt van een voor deze student negatieve uitspraak. Dat zou voor mij belangrijk zijn. Ik heb het over de procedurele rechtvaardigheid, dus de mate waarin iemand zich rechtvaardig bejegend voelt. Ik kom er hoe langer hoe meer achter dat dat zo belangrijk is. En ik kan me voorstellen dat in dit soort zaken, ja toch de samenstelling van de kamer daaraan zou kunnen bijdragen en als dat het geval is, zou ik het zeker doen.’

RAS ALS FACTOR BIJ TOEDELING

Met betrekking tot de vraag of de huidskleur van de rechter onder omstandigheden een rol mag spelen bij de toedeling, heb ik de respondenten de casus voorgelegd van een verdachte met een donkere huidskleur en gevraagd of, zo mogelijk, een rechter met een donkere huidskleur deel zou moeten uitmaken van de meervoudige kamer. De meeste respondenten verwerken in hun antwoord de opmerking dat dit onmogelijk zou zijn binnen hun gerecht vanwege het gebrek aan rechters met een donkere huidskleur. ‘Zwarte rechters, die zijn er niet’, sprak een van de respondenten die zelf een donkere huidskleur heeft. Totdat ik deze rechter ontmoette voor het interview was ik echter niet van zijn huidskleur op de hoogte en dat gold ook voor de tweede rechter met een donkere huidskleur. Gezien de overrepresentatie van respondenten met een donkere huidskleur, trok hij de toevalligheid daarvan in twijfel:

‘Drie allochtonen, hoe kan dat? Dat vind ik nou interessant, dat kan niet toevallig zijn, worden die speciaal naar voren geschoven? Daar zou ik maar eens verder onderzoek naar doen. Er zijn op de 1800 rechters misschien vijf allochtonen.’¹⁵

Een ander merkte op:

‘Geen enkele rechtbank heeft zoveel rechters van een andere etniciteit dat je ook nog een beetje kunt “intunen” op de etnische afkomst van de verdachte. Ik bedoel daarmee te zeggen dat een verdachte van bijvoorbeeld Iraanse afkomst misschien net zoveel of zelfs minder affiniteit heeft

---

14 Nadat ik de interviews had afgerond, heeft de CGB daadwerkelijk een zaak over een voorkeursbeleid voor mannelijke geneeskundestudenten behandeld. De zaak was aangespannen door een vereniging die de belangen behartigt van vrouwelijke artsen tegen een onderwijsinstelling. De meervoudige kamer bestond uit twee mannen en een vrouw, de griffier was een vrouw (CGB 23 oktober 2007, oordeel 2007-183).

15 In Nederland zijn over de vertegenwoordiging van (etnische) minderheden in de rechterlijke macht geen cijfers beschikbaar, aldus A.G.M. Böcker & L.E. de Groot-van Leeuwen, o.c., noot 8, p. 25.

met een rechter van laten we zeggen Antilliaanse of West-Afrikaanse herkomst dan met de blanke rechters.'

Voorts waren er nogal wat respondenten die vonden dat de situatie bij ras toch enigszins anders ligt dan bij geslacht, zonder dat overigens precies duidelijk werd waarom en hoe.

'Ik kan niet uitleggen waarom, irrationeel, maar ik zou eerder geneigd zijn met ras rekening te houden dan met geslacht', zei een van hen, om vervolgens toch toe te lichten: 'Het bordje toiletten voor vrouwen moet mogen, maar als er staat alleen voor zwarten dan stuit me dat tegen de borst. Met bepaalde aspecten ligt ras voor mij toch gevoeliger dan geslacht.'

Een ander verwoordde het als volgt:

'Hier speelt de schijn van partijdigheid naar mijn mening wel meer een rol. Uit het strafrecht weet ik dat allochtonen onevenredig meer vertegenwoordigd zijn onder verdachten. Door verdachten wordt nogal eens geklaagd over racisme bij bijvoorbeeld de politie. Bij mijn vorige rechtbank hadden we te maken met een OvJ van Marokkaanse afkomst. Voor je gevoel is de boel dan meer in evenwicht als op dat moment de verdachte ook van Marokkaanse afkomst is. Maar toch denk ik dat de uitkomst van de zaak niet anders is. Een veroordeling of een straf wordt er niet anders van. Het verschil zou wel eens kunnen zijn dat een veroordeling eerder geaccepteerd wordt door de veroordeelde.'

Van de 26 respondenten vonden er vier dat bij voorkeur een gekleurde rechter zou moeten deel uitmaken van de meervoudige kamer, vijf twijfelden en 17 vonden dat zaken niet mogen worden toebedeeld op basis van de huidskleur van de rechter. Degenen die wel met huidskleur of afkomst rekening wilden houden en de twijfelaars hanteerden in dit geval allemaal op een of andere wijze het argument beeldvorming, schijn van partijdigheid of acceptatie. Een van hen schreef: *'Ook voor (bepaalde) autochtonen is het goed en voor sommigen nodig dat zij mede berecht worden door allochtonen. Dat is óók een uiting van gelijk(waardig)heid.'* Een respondent verwees naar de leidraad ethiek. Die houdt in: *'kijk van buiten naar binnen, dat wil zeggen: bedenk wat de buitenwereld ervan zou kunnen vinden'*. Een ander vertelde dat het een issue bij haar gerecht was om meer mensen uit allochtone bevolkingsgroepen binnen de rechterlijke macht te krijgen. *'Om niet het beeld te handhaven van witten die over zwarten oordelen.'* Overigens hadden de twee twijfelende respondenten beiden een donkere huidskleur, de derde rechter met donkere huidskleur was tegen afwijking van blinde toedeling.

Uit de reacties maak ik op dat verschillende factoren maken dat tegen toedeling op grond van ras anders wordt aangekeken dan tegen toedeling op grond van geslacht. Ten eerste is van belang dat er wat ras betreft binnen de rechterlijke macht geen sprake is van descriptieve representatie, terwijl dit bij geslacht wel het geval is. Ten tweede is ras een veel minder duidelijk criterium dan geslacht: gaat het om huidskleur, om het behoren tot een etnische minderheidsgroep of om nationale herkomst? Voelen Marokkanen zich gerepresenteerd door een Surinaamse rechter? Ten derde was er, anders dan bij geslacht, geen enkele respondent die meende dat huidskleur of afkomst een rol zou kunnen spelen bij de beoordeling, hoewel de opmerking van een van de rechters met een donkere huidskleur *'dat de meeste witte rechters in het dagelijks leven weinig met mensen met een donkere huidskleur te maken zullen hebben en dat een donkere rechter zich qua cultuur en communicatie wellicht beter in procespartijen met een donkere huidskleur zal kunnen verplaatsen'*, wel enigszins in die richting gaat.

Door alle andere rechters werd juist in alle toonaarden ontkend dat ras enige invloed op het oordeel heeft en zij beklemtoonden dat de rechterlijke macht ook niet de indruk mag wekken dat het wel zo zou kunnen zijn. Een van hen vond bijvoorbeeld dat het meewegen van de huidskleur van de rechter

'voedsel zou kunnen geven aan de gedachte dat onafhankelijke rechtspraak moeilijker wordt c.q. voor de verdachte nadeliger uitpakt als de rechter niet tot dezelfde etnische of raciale groep behoort – zonder dat onderzoeksresultaten voorliggen die erop wijzen dat dit in Nederland het geval is'.

ESSENTIALISME¹⁶ OF VALSE SCHIJN?

Veel respondenten zeiden op eigen initiatief dat zij diversiteit binnen de rechterlijke macht van belang achten en zij benadrukten dat er nog onvoldoende gekleurde rechters zijn. De erkenning van het belang van diversiteit betekent echter niet dat zij ook vinden dat diversiteit bij de toedeling van zaken een rol moet spelen. Uit mijn inventarisatie blijkt dat de meeste respondenten vinden dat bij toedeling van zaken geen rekening mag worden gehouden met ras en geslacht. Het maakt in hun ogen voor de beoordeling niet uit wat het geslacht of ras van de rechter is en het mag ook geen verschil maken. Zij wijzen daarbij ook op praktische problemen. Op dit moment is in Nederland ondenkbaar dat elke verdachte met een donkere huidskleur kan worden berecht door een kamer waarin tenminste één rechter met een donkere huidskleur zit. Er zijn ge-

---

¹⁶ B.P. Sloot, o.c., noot 7, p. 51, definieert 'essentialisme' als 'de aanname dat leden van bepaalde groepen een essentiële identiteit bezitten die alle leden van de groep delen en waar anderen geen deelgenoot van kunnen worden'.

woonweg veel te weinig gekleurde rechters in Nederland.¹⁷ Verder zou het lastig zijn om te bepalen wanneer de aard van de zaak zodanig is dat diversiteit binnen de meervoudige kamer gewenst is. Is dit bijvoorbeeld het geval bij alle strafzaken of bij bepaalde strafzaken of bij alle zaken waarin discriminatie een rol speelt, straf-, civiel of bestuursrechtelijk?¹⁸ En, wordt voldoende tegemoet gekomen aan eisen van vertrouwen en acceptatie als slechts één vrouwelijke, of één zwarte rechter deel uitmaakt van de kamer? Ontstaat dan niet discussie over de vraag of het er wellicht twee moeten zijn? En hoe moet het met de toedeling bij enkelvoudige zaken?

Toch is er onder de respondenten een niet te veronachtzamen minderheid, die vindt dat bij de toedeling van zaken op een of andere wijze wél rekening mag of moet worden gehouden met ras en geslacht. Een aantal van hen vindt dat diversiteit van de meervoudige kamers qua geslacht en ras hoe dan ook wenselijk is, een aantal anderen meent dat dit wenselijk is bij bepaalde zaken. Zij voerden vier soorten van argumenten aan: 1) het is relevant voor de beoordeling; 2) het komt ten goede aan het vertrouwen van de burger in de rechterlijke macht; 3) het is van belang voor de acceptatie van het oordeel door de justitiabele; 4) het komt ten goede aan het begrip van en communicatie met procespartijen.

De meeste respondenten hebben een weerzin tegen elke gedachte dat de huidskleur van de rechter of zijn afkomst zijn oordeel zou kunnen beïnvloeden. Bij geslacht ligt dit iets, maar nauwelijks, genuanceerder. Er zijn enkele respondenten die vinden dat bij de toedeling rekening moet worden gehouden met het geslacht van de rechter omdat dit zijn oordeel beïnvloedt.

Tegen dit laatste standpunt is het volgende in te brengen. In de eerste plaats is er – voor zover ik weet – geen onderzoek waaruit blijkt dat de verschillen tussen de oordelen van vrouwelijke rechters onderling of mannelijke rechters onderling kleiner zijn dan de verschillen tussen oordelen van vrouwelijke rechters enerzijds en mannelijke rechters anderzijds.¹⁹ Wat geslacht betreft is er dus geen wetenschappelijke onderbouwing voor een essentialistisch standpunt. In de tweede plaats is, zelfs als het geslacht van de rechter enige invloed zou hebben op de beoordeling, niet helder wat dit voor de toedeling moet betekenen. Betekent het dat bepaalde zaken juist wel of juist niet aan

---

17 In Nederland heeft 55,7 procent van de gedetineerden niet de Nederlandse nationaliteit. Volgens gegevens van het CBS hadden in 2006 van de 16.230 gedetineerden in Nederland 7.185 de Nederlandse nationaliteit en 9.045 een andere nationaliteit. De kans dat zij zijn berecht door witte rechters is buitengewoon groot. Het aantal allochtone rechters is niet exact bekend maar onbetwist is dat het vooralsnog een te verwaarlozen aantal is.

18 De klemtoon is tijdens de interviews komen te liggen op strafrecht maar vanzelfsprekend kan in de civiele en bestuursrechtspraak evenzeer de vraag naar de wenselijkheid van diversiteit in de meervoudige kamer spelen.

19 Voor zover in Nederland onderzoek is gedaan naar de vraag of het geslacht van de rechter van invloed is op de beoordeling, is de uitkomst daarvan negatief. Vgl. M. de Rooij, o.c., noot 8, p. 2477.

hem moeten worden toegewezen? Als een vrouwelijke rechter zich beter kan identificeren met een vrouwelijke dan met een mannelijke dader, moet zij dan juist wel of juist niet worden ingezet in zaken met vrouwelijke daders? Voorts is het, indien het geslacht van een rechter invloed heeft op zijn oordelen, onmogelijk zonder verdere kennis van zijn persoonlijkheid te voorspellen op welke wijze. Een rechter kan geëmotioneerd zijn in een verkrachtingszaak omdat zijn of haar kind ooit is verkracht of een verkrachting op het geweten heeft. Daarbij komt dat vrijwel elke bewuste keus kan worden uitgelegd als in het belang van één van de procespartijen. Het is daarom niet goed denkbaar dat gerechten in hun reglementen over toedeling van zaken zouden bepalen dat, bijvoorbeeld in alle verkrachtings- en seksuele intimidatiezaken, sprake moet zijn van een gemengde kamer man-vrouw, laat staan dat dergelijke zaken door een geheel vrouwelijke meervoudige kamer of een vrouwelijke enkelvoudige rechter zouden moeten worden beoordeeld. Een dergelijke bepaling zou ook op gespannen voet staan met de gelijkebehandelingswetgeving omdat daarmee het criterium geslacht wordt gehanteerd bij de verdeling van bepaalde werkzaamheden. Geen enkele respondent, ook niet de meest essentialistische, heeft echter betoogd dat een mannelijke rechter niet over verkrachtingszaken kan oordelen. Dat zou dan ook berusten op een driedubbele stereotypering. In de eerste plaats dat mannen anders oordelen dan vrouwen, in de tweede plaats dat in verkrachtingszaken altijd sprake is van een mannelijke dader en een vrouwelijk slachtoffer en in de derde plaats dat de rechter die zich het best kan verplaatsen in het slachtoffer de zaak het beste kan beoordelen. De gelijkebehandelingswetgeving beoogt dergelijke stereotyperingen juist weg te nemen of te verminderen.²⁰ Vanzelfsprekend moet een rechter zich ervan bewust zijn dat zijn persoonlijke achtergrond zijn beoordeling kan beïnvloeden, en wanneer die invloed in bepaalde zaken zijn onpartijdigheid gaat overheersen, zal hij zich moeten verschonen.

Een aantal respondenten vindt dat diversiteit van meervoudige kamers met het oog op het vertrouwen van de burger in de rechtspraak of in het belang van acceptatie door de justitiabele door middel van gerichte toedeling moet worden nagestreefd. Het voorkomt in hun ogen de schijn van partijdigheid.

In wezen is ook dit argument terug te brengen op het essentialistische standpunt dat het verschil maakt voor de beoordeling of een man, een vrouw, een zwarte of een witte rechter oordeelt, althans in de ogen van het publiek. Het is van tweeën één. Hetzij het geslacht of ras van een rechter beïnvloedt zijn oordeel, in dat geval geldt het bovenstaande. Hetzij geslacht en ras hebben geen invloed op de beoordeling. In dat geval zal het rekening houden met een eventuele schijn van partijdigheid door ras of geslacht van een rechter een factor te laten zijn bij de toedeling, een *averechts* effect hebben en die schijn bevestigen of zelfs versterken. Als het echt geen verschil maakt, moeten ge-

---

²⁰ Vgl. bijvoorbeeld CGB 22 december 2005, oordeel 2005-242.

rechten hun oren niet laten hangen naar sentimenten over een valse schijn van partijdigheid.

Er is in mijn ogen een andere, betere manier om die schijn van partijdigheid tegen te gaan en dat is de schijn te vermijden dat oneigenlijke criteria een rol spelen bij de toedeling van zaken. Dat kan door voor de buitenwereld zichtbaar te maken hoe toedeling plaatsvindt en als uitgangspunt te hanteren dat rechters in beginsel *at random* aan zaken worden gekoppeld.²¹ Er kunnen redenen zijn om van dit beginsel af te wijken, bijvoorbeeld bij zaken die een specifieke deskundigheid vereisen. Met het oog op het publieke vertrouwen in de rechtspraak is echter wenselijk dat openbaar is in welke situaties een gerecht afwijking van het beginsel nodig acht, op welke gronden en op basis van welke criteria de toedeling in die gevallen plaatsvindt.²² De huidige reglementen zijn daartoe nog onvoldoende bekend en onvoldoende duidelijk.²³

Wat betreft de acceptatie door de justitiabele is uit verschillende onderzoeken gebleken dat daarvoor vooral de attitude van de rechter ter zitting van groot belang is.²⁴ Verreweg de meeste zaken worden overigens (helaas), in eerste aanleg enkelvoudig beoordeeld, zodat de meeste justitiabelen per definitie voor een eenzijdig samengesteld forum zullen staan.²⁵

SLOT

Is het *just awful* om als gekleurde man voor een volledig witte of volledig vrouwelijke rechtbank te staan? Als sprake zou zijn van een racistische of seksistische rechterlijke macht, dan luidt het antwoord op deze vraag bevestigend. Een gebrek aan diversiteit in meervoudige kamers is echter geen reden om aan te nemen dat de rechterlijke macht in Nederland racistisch of seksistisch

---

21 Hoewel sommige gerechten de criteria voor toedeling hebben gepubliceerd of op internet geplaatst, antwoordden slechts 15 respondenten bevestigend op de vraag of de criteria intern bekend waren en slechts 7 bevestigend op de vraag of zij extern bekend waren. Op de eerste vraag antwoordden 6 respondenten ontkennend terwijl 5 geen (duidelijk) antwoord gaven. Op de tweede vraag antwoordden 12 ontkennend terwijl 7 geen (duidelijk) antwoord gaven. Behalve de externe kenbaarheid van de toedelingscriteria behoeft dus ook de interne kenbaarheid nog wel enige verbetering.

22 Justitiabelen blijken voor alles een onafhankelijke rechter van belang te vinden, vgl. L.E. de Groot-van Leeuwen, *Rechters tussen Staat en Straat* (oratie), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 23.

23 Vgl. N. Huls, *Rechter ken uw rechtspolitieke positie! Een rechtssociologisch pleidooi voor een herkenbare rol van de rechter*, Utrecht: Lemma 2004, die ook pleit voor meer transparantie in de wijze waarop rechters voor zittingen worden ingeroosterd.

24 Bijvoorbeeld P. Ippel & S. Heeger-Hertter, *Sprekend de rechtbank. Alledaagse communicatie in de Utrechtse zittingszaal*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2006.

25 De doelstelling voor het aandeel mk-zaken in 2006 was voor strafzaken in eerste aanleg bijvoorbeeld 15%. Aldus informatie van de Raad voor de rechtspraak in: *De Rechtspraak Kengetallen Gerechten 2006*, par. 1.2.3.

is.²⁶ Wel is er qua ras nog onvoldoende sprake van descriptieve representatie. De noodzaak daarvan moet echter uitdrukkelijk worden onderscheiden van de wenselijkheid om bij de toedeling rekening te houden met uiterlijke kenmerken. Het is geen contradictie om aan de ene kant descriptieve representatie na te streven en aan de andere kant uiterst kritisch te zijn over het rekening houden met ras en geslacht bij de toedeling van zaken. De consequentie daarvan op termijn zou kunnen zijn dat de onafhankelijkheid van de rechter bij voorbaat in twijfel wordt getrokken als hij niet dezelfde essentiële identiteit bezit als de justitiabele. Dat is onverenigbaar met het uitgangspunt dat vrouwe Justitia geblinddoekt is en oordeelt zonder aanzien des persoons.

Er zijn betere manieren om de schijn te vermijden dat wezenskenmerken zoals ras en geslacht bij de rechtspraak een rol spelen. Dat kan door te garanderen en benadrukken dat de mogelijkheden om rechter te worden voor iedereen hetzelfde zijn, dus ongeacht ras, geslacht, seksuele voorkeur, religie, etc. en door een openbare richtlijn te hanteren dat zaken in principe *at random* aan rechters worden toebedeeld. Dat betekent ook dat, indien in incidentele gevallen gerichte toedeling gewenst is, dit gemotiveerd en in volstrekte openheid gebeurt. Kortom, toedeling moet plaatsvinden volgens kenbare criteria bij een divers samengestelde rechterlijke macht.

Dit is een voorproefje, een *amuse*, het meeste materiaal is nog niet verwerkt. U houdt nog te goed de context van de opmerking van een van de respondenten dat je wel elke keer een verse kamer kunt inzetten maar dat het dan een jojo wordt. Ook mag u nog raden naar wat respondenten hebben gezegd over toedelingsvragen in mediagenieke zaken, over toedeling van zaken aan rechters die eerder over het onderwerp van geschil hebben gepubliceerd en over andere vormen van *typecasting*. Gelukkig ben ik er van overtuigd dat Kees na zijn emeritaat onverminderd nieuwsgierig zal blijven naar de wijze waarop rechters omgaan met dilemma's van onafhankelijkheid, vertrouwen en acceptatie en dus wel even wil wachten op het volgende gerecht. Misschien wil hij zelfs wel wat kruiden toevoegen.

---

26 Wel wijst T.P. Spijkerboer er terecht op dat ook het rechtssysteem uitdrukking is van een bepaalde cultuur en dat moet worden nagedacht over de verhouding tussen de rechterlijke macht en de pluriforme samenleving. T.P. Spijkerboer, 'Over de neutraliteit van de rechter', *Trema*, mei 2005 special, p. 239-242.